

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«Фінанси»
07 «Управління та адміністрування»
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: _____
заочна
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Формування доходів і видатків бюджету селищної ради (на прикладі бюджету Березанської територіальної громади)»**

(назва теми)

здобувача _____ Пяткової Катерини Валеріївни
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: д.е.н., професор Буряченко Андрій Євгенович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Буряченко А.Є.
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	6
1.1. Місцеві бюджети у складі бюджетної системи.....	6
1.2. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування.....	12
1.3. Формування доходів бюджетів територіальних громад сіл, селищ.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТУ СЕЛИЩНОЇ РАДИ БЕРЕЗАНКА	25
2.1. Загальна характеристика економіко-ресурсного потенціалу...	25
2.2. Аналіз складу та структури доходів бюджету селищної ради ..	35
2.3. Моніторинг складу та структури видатків селищної ради.....	38
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СЕЛИЩНОЇ РАДИ БЕРЕЗАНКА.....	42
3.1. Особливості фінансового забезпечення селищної ради	42
3.2. Соціально-економічний розвиток селищної ради та напрямки його удосконалення.....	44
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розбудова демократичної держави передбачає ефективне функціонування територіальних громад, здатних вирішувати завдання самоврядного розвитку. А це в свою чергу потребує значного фінансового забезпечення, що реалізується шляхом формування доходів місцевих бюджетів та фінансування суміжних сфер видатків (освіта, охорона здоров'я, культура, ЗМІ, житлово-комунальне господарство, різноманітні молодіжні програми, соціальний захист тощо).

Питання функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації має багато аспектів. Перший – це розподіл бюджетних повноважень на всіх рівнях бюджетної системи, розширення дохідної бази бюджету, підвищення ефективності та ефективності бюджетних видатків.

Національна фіскальна децентралізація передбачає запровадження нових способів розподілу коштів між державними (центральними) та місцевими органами самоврядування, «передаючи більше повноважень і фінансів від державної влади якомога ближче до людей» [децентралізація]. Саме тому необхідно досліджувати специфіку управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації, розробляти методи та напрями підвищення ефективності управління місцевими бюджетами в умовах реформування, водночас залишаючись актуальними загрозливі виклики, що існують.

Дослідженню проблем управління місцевими бюджетами загалом, та в умовах реформи децентралізації, зокрема, присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Є. Балецький, Т. Боголіб, С. Буковинський, О. Василик, І. Вахович, Т. Гринько, В. Дем'янишин, М. Козоріз, О. Кириленко, Л. Костирко, В. Кравченко, А. Лелеченко, Л. Лисяк, І. Луніна.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретичних та методичних положень управління місцевими бюджетами, розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління бюджетом територіальної громади на конкретному прикладі.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені основні **завдання** теоретичного, методичного, організаційного і практичного характеру:

- дослідити сутність та значення місцевих бюджетів як складової бюджетної системи;
- дослідити сутність та функції фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування;
- дослідити особливості формування доходів бюджетів територіальних громад сіл, селищ;
- надати загальну характеристику економіко-ресурсного потенціалу досліджуваної територіальної громади;
- здійснити аналіз складу та структури доходів бюджету селищної ради;
- здійснити моніторинг складу та структури видатків селищної ради;
- проаналізувати особливості фінансового забезпечення селищної ради;
- розробити шляхи вдосконалення соціально-економічного розвитку досліджуваної територіальної громади.

Об'єктом дослідження є бюджет Березанської територіальної громади, зокрема процеси його формування, планування, розподілу та використання доходів і видатків для забезпечення соціально-економічного розвитку громади.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні, науково-практичні положення і рекомендації щодо підвищення ефективності управління місцевими бюджетами.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній бакалаврській роботі використано **методи** системного підходу, аналізу, синтезу, економіко-статистичні методи збору та обробки економічної інформації, SWOT-аналізу, стратегічного підходу до управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації та інші. Обробку даних здійснено з використанням Word та Excel для Windows.

Інформаційною базою дослідження в кваліфікаційній бакалаврській роботі виступають наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених щодо питань управління місцевими бюджетами, законодавчі та нормативні акти, фінансова звітність фінансового відділу Березанської територіальної громади Миколаївської області за 2018-2020р.р., ресурси Інтернет тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в кваліфікаційній бакалаврській роботі теоретичні положення та практичні рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності процесу управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Структура та обсяг кваліфікаційної бакалаврської роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури з 48 джерел. Обсяг дипломної роботи складає 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Місцеві бюджети у складі бюджетної системи

Одним із позитивних результатів державотворення України стало створення на початковому етапі власної бюджетної системи, яка надалі реформувалася та вдосконалювалася. Бюджетна система України — це сукупність державного та місцевих бюджетів, яка враховує економічні відносини, державно-адміністративний регіональний устрій і регулюється правовими нормами.

Бюджетна система України являє собою сукупність державного та місцевих бюджетів, яка враховує економічні відносини, державно-адміністративний регіональний устрій і регулюється правовими нормами.

До місцевих бюджетів належать бюджети Автономної Республіки Крим, районні та районні бюджети, бюджети міст та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети селищ, міст, міських утворень та їх об'єднань [3].

Сукупність бюджетних показників, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку країни, є зведеним бюджетом. Він містить показники Державного бюджету України, Зведеного бюджету Автономної Республіки Крим, Зведеного бюджету областей і міст Києва та Севастополя.

Зведений бюджет Автономної Республіки Крим містить показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів областей та бюджетів міст республіканського значення.

Обласні зведені бюджети включають показники обласного бюджету, районні зведені бюджети та обласні ключові міські бюджети.

Комплексні бюджети районів включають показники районного бюджету, показники районного бюджету ключових міст, районного рівня населених пунктів та показники сільського бюджету.

Зведений бюджет міста, що поділяється на райони, включає показники бюджету міста та показники бюджету підпорядкованих йому районів. Якщо до міста чи міського району адміністративно віднесені інші міста, селища, села, зведений бюджет міста чи міського району включає показники бюджету міста, селища, села.

Бюджетна система України ґрунтується на принципах, визначених ст. 7 Бюджетного кодексу України [3].

Принцип єдності бюджетної системи України - єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною валютною системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдиною бюджетною послідовністю забезпечення виконання, облік і звітність.

Принцип збалансованості - повноваження щодо виконання видатків бюджету мають відповідати обсягу доходів бюджету за відповідний бюджетний період.

Принцип самостійності - державний і місцеві бюджети України незалежні один від одного. Держава не використовує кошти державного бюджету для виконання бюджетних зобов'язань органів влади та органів місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування фінансуються за рахунок своїх бюджетів і не несуть відповідальності за бюджетними зобов'язаннями один одного, а також за бюджетними зобов'язаннями держави. Самостійність бюджету забезпечується забезпеченням для них відповідних джерел доходів, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання коштів відповідно до із законодавством України, АР Крим Верховна Рада та

відповідні комітети автономії мають право самостійно та самостійно розглядати та затверджувати відповідний бюджет.

Принцип повноти - до складу бюджету включаються всі доходи та видатки бюджету, які здійснюються відповідно до статутів та нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування. тіла.

Принцип раціональності - бюджет складається відповідно до затверджених методик і правил на основі фактичних макропоказників економічного і соціального розвитку країни та обліку доходів і видатків бюджету.

Принцип результативності - у процесі складання та виконання бюджету всі учасники бюджетного процесу повинні прагнути досягти запланованих цілей, прагнути використати найменший обсяг бюджетних коштів для досягнення найбільшого ефекту за обсягом коштів. визначені в бюджеті.

Принцип субсидіарності – розподіл видів видатків між державним і місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами має ґрунтуватися на максимальному наближенні публічних послуг до їх безпосередніх споживачів.

Принцип цільового використання бюджетних коштів — використовуються виключно цільові кошти бюджетних коштів.

Принципи справедливості та неупередженості - бюджетна система України ґрунтується на засадах справедливого та справедливого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами.

Принцип відкритості та прозорості - Державний бюджет України та місцеві бюджети відповідно затверджуються Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними комітетами, а рішення приймаються за звітами про їх виконання.

Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу — кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу [14].

Склад вітчизняної бюджетної системи визначено Бюджетним кодексом України (рис. 1.1). В цьому винятково важливому документі також систематизовано і чітко окреслено усі аспекти функціонування бюджетів у відповідності до Конституції України.

Рисунок 1.1 – Склад бюджетної системи України

Джерело: складено автором на основі [8]

Хоч і бюджетна система охоплює значний обсяг бюджету, держава застосовує певні уніфіковані правила для його планування та виконання. Відповідно до Закону про бюджет України, принцип єдності бюджетної системи забезпечується єдиною правовою базою, єдиною валютною системою, єдиним органом управління бюджетними відносинами, єдиною бюджетною класифікацією, єдиним порядком виконання бюджету та бухгалтерського обліку і звітності.

Важливим принципом розвитку земської влади в Україні є принцип самостійності, закріплений у бюджетному законі. Згідно з цим принципом, державний і місцеві бюджети України є самостійними. Держава не використовує кошти державного бюджету для виконання зобов'язань органів влади та місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим. Органи

влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування не несуть відповідальності за бюджетними зобов'язаннями один одного або держави.

Самостійність бюджету забезпечується наявністю відповідних джерел формування доходів бюджету. Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування самостійно і незалежно відповідно до законодавства України мають право розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Останніми роками найбільше ресурсів місцевих бюджетів концентрується в міських бюджетах міст республіканського (Автономної Республіки Крим) та обласного значення (30,8%), а також у районних бюджетах (30,8%). Варто зазначити, що на найбільшу за чисельністю групу місцевих бюджетів (понад 10 тис.) припадає лише 4,6% доходів місцевих бюджетів. Ще меншу частку в структурі доходів становлять надходження селищних бюджетів та міських бюджетів міст районного значення [24].

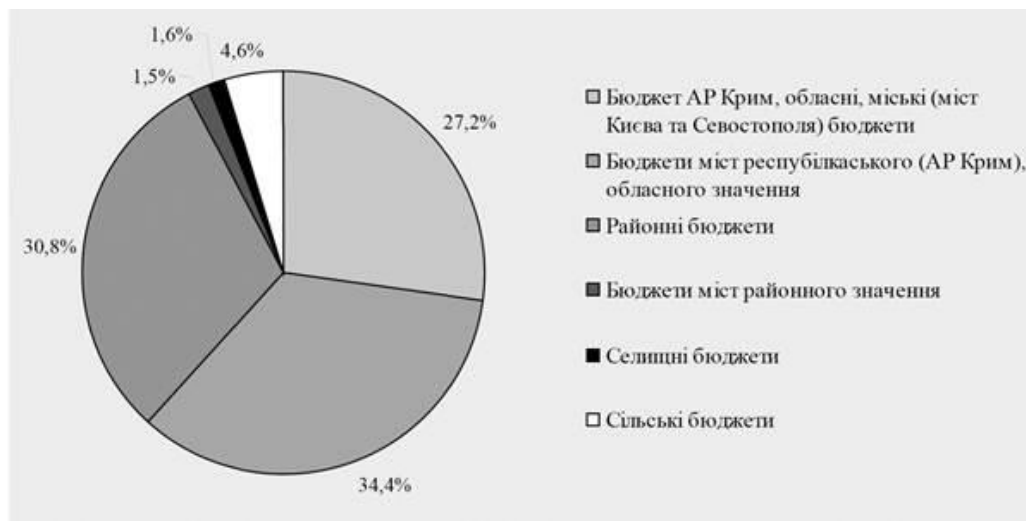

Рисунок 1.2 – Склад і структура місцевих доходів бюджетів (за типами місцевих бюджетів)

Джерело: складено автором на основі [15]

Такий розподіл частково зумовлений відмінними завданнями, що виконують відповідні органи місцевого самоврядування, а також є наслідком проблем у сфері формування фінансових ресурсів територіальних громад.

У 2015 році в Україні розпочато реформу, мета якої – фінансова децентралізація та підвищення рівня фінансової незалежності та спроможності місцевих бюджетів. Реформа бюджетної системи, яка передбачає фінансову децентралізацію складається з двох основних напрямків:

1) Передача місцевим бюджетам дозаткових фінансових повноважень та обов'язків відносно фінансування окермих напрямків діяльності місцевих органів влади, а разом із тим передача та закріплення за місцевими бюджетами відповідних доходів, які дадуть змогу виконувати додаткові фінансові видатки.

2) Об'єднання територіальних громад, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як основного суб'єкта управління місцевими бюджетами.

Перший напрямок реформи бюджетної децентралізації забезпечує більшу фінансову незалежність та самостійність місцевих бюджетів, оскільки передбачає передачу місцевим бюджетам додаткових джерел доходів для виконання більшої кількості функцій, ніж раніше. Передбачається, що внаслідок здійснення реформи місцеві бюджети будуть менше залежати від міжбюджетних трансфертів з бюджетів більш високого рівня, а отже, місцеві бюджети стануть більш фінансово незалежними. Також даний напрямок проведення реформи буде стимулювати місцеві органи влади розвивати податкову базу шляхом заохочення відкриття нових підприємств та створення нових робочих місць на території місцевого органа влади, збільшуючи, таким чином, доходи відповідного місцевого бюджету.

Другий напрямок бюджетної реформи необхідний для того, щоб забезпечити більш рівномірний розподіл фінансових ресурсів між окермими місцевими бюджетами територіальних громад, підвищення ресурсного потенціалу місцевих бюджетів з метою забезпечення можливості виконання ними своїх фінансових зобов'язань. Це пояснюється тим, що фінансові ресурси окермих сіл та населених пунктів розподілені вкрай нерівномірно та залежать від таких обставин, як географічне розташування, наявність

підприємств та природних ресурсів на території відповідного населеного пункту. Так, якщо з двох сіл в одному буде розташовано підприємство, яке генерує значні податкові та інші платежі, в тому числі до місцевого бюджету, при цьому частина населення іншого села буде працювати на цьому підприємстві, то в результаті в першому селі будуть значні доходи селищного бюджету, а в іншому – доходи будуть незначними, оскільки частина жителів будуть сплачувати податки в бюджет іншого села, де вони працюють. Для запобігання такого несправедливого розподілу бюджетних доходів і потрібно формувати об'єднані територіальні громади (ОТГ), які будуть включати як села з достатніми фінансовими ресурсами, так і села, де таких ресурсів бракує з метою більш рівномірного розподілу фінансового навантаження на місцеві бюджети.

1.2. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування

В сучасному світі фінансові ресурси є ключовим елементом економіки країни, регіону, а також місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування (далі - ОМС) є одним з найважливіших джерел розвитку територій, тому важливо знати, як вони фінансуються та як ефективно використовують свої ресурси.

ОМС отримують фінансові ресурси з декількох джерел: державного бюджету, місцевих бюджетів, власних доходів, позик, грантів та інших джерел. Найбільш значимим джерелом фінансування ОМС є місцеві бюджети, які формуються з податків та інших обов'язкових платежів населення території, а також з дотацій державного бюджету.

Доходи від податків та інших обов'язкових платежів складаються з місцевих податків, зборів, платежів за користування комунальними послугами та інші платежі, частини загальнодержавних податків, які надходять до місцевих бюджетів згідно розподілу цих видів податків. Ці доходи можуть бути мобілізовані залежно від потреб ОМС у фінансуванні

проектів та програм. Наприклад, якщо ОМС потребує більше ресурсів для підтримки соціальної сфери, то може бути збільшено податки на нерухомість або комунальні послуги.

Отримання місцевими бюджетами частини податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток не тільки підвищує фінансову незалежність ОМС, але й має важливу стимулюючу функцію. Адже тепер ОМС зацікавлені не у побудові відносин з центральними органами влади та обласними державними адміністраціями для отримання міжбюджетних трансфертів, але й у розвитку місцевих підприємств, які перераховують до місцевого бюджету частину податку на прибуток. Також ОМС зацікавлені у створенні якомога більшої кількості робочих місць на своїй території, оскільки вони забезпечують відрахування ПДФО до бюджету, частина даного податку спрямовується до місцевого бюджету.

Крім того, ОМС можуть отримувати доходи від земельних відрахувань, що становлять певний відсоток від вартості земельних ділянок, а також від платежів за користування муніципальним майном. Наприклад, якщо ОМС має багато муніципальних підприємств або земельних ділянок, то може бути збільшено дохід від земельних відрахувань [36].

Також важливим джерелом фінансування ОМС є дотації з державного бюджету. Дотації можуть бути надані на розвиток соціальної інфраструктури, підтримку економіки регіону та інші цілі. Дотації можуть бути передбачені як на рік, так і на більший термін, і можуть залежати від різних факторів, таких як розмір населення, площа території, соціально-економічні показники тощо.

ОМС також можуть отримувати доходи від позик, які надаються в банках або фінансових установах. Позики можуть бути надані на розвиток проектів з інфраструктури, ремонту доріг, будівництва шкіл та інших цілей. Проте позики мають свої ризики, такі як високі відсотки, що можуть призвести до перевищення бюджетних обмежень.

Також ОМС можуть отримувати фінансову підтримку від міжнародних організацій та фондів, які надають гранти та інші види фінансування. Це може бути корисно для здійснення проектів з розвитку інфраструктури, енергоефективності, підвищення якості життя населення та інших цілей.

Однак використання фінансових ресурсів ОМС повинно бути ефективним та прозорим. Важливо враховувати потреби та пріоритети громади, відкривати інформацію про витрати та доходи, залучати громадськість до процесу прийняття рішень.

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування можна поділити на три великі групи (рис. 1.3).

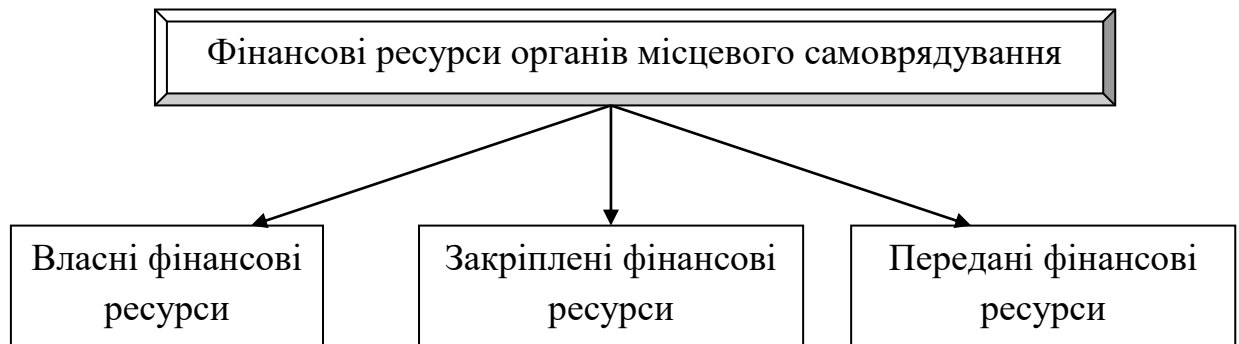

Рисунок 1.3 – Види фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Джерело: складено автором на основі [17]

Власні фінансові ресурси органу місцевого самоврядування (ОМС) – це такі фінансові ресурси, які даний орган може мобілізувати до відповідного місцевого бюджету на підставі діючого бюджетного та податкового законодавства за рахунок відповідної податкової бази, яка розташована на території, яка управляється відповідним ОМС. Власні фінансові ресурси призначені для виконання базових функцій ОМС та забезпечення відповідних видатків місцевого бюджету. До таких витрат, зокерма, відносяться витрати на утримання самого ОМС, на надання адміністративних послуг населенню. До власних фінансових ресурсів ОМС можна віднести місцеві податки та збори, які збираються на відповідній території, доходи комунальних підприємств, підпорядкованих органу місцевого самоврядування та деякі інші.

Власні фінансові ресурси ОМС відіграють важливу роль у формуванні та використанні коштів місцевих бюджетів. Власні доходи забезпечують стабільність місцевого бюджету та виконання власних фінансових зобов'язань місцевими бюджетами. Від розміру власних фінансових ресурсів ОМС залежить рівень фінансової незалежності відповідного органу місцевого самоврядування, тому для місцевих бюджетів важливо збільшувати власні фінансові ресурси.

Наступним елементом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є закріплені фінансові ресурси. Закріплені фінансові ресурси – це частина загальнодержавних податків та зборів, зібраних з території, підпорядкованої відповідному органу місцевого самоврядування, яка закраплюється за відповідним місцевим бюджетом з метою виконання ним делегованих державною владою бюджетних повноважень. До закріплених фінансових ресурсів ОМС можна віднести частину податку з доходів фізичних осіб, частину податку на прибуток підприємств, яка збирається на території відповідного органу місцевого самоврядування. Закріплені фінансові ресурси використовуються для фінансування таких видатків місцевих бюджетів, як видатки на утримання закладів освіти та медичних закладів.

Закріплені фінансові ресурси забезпечують збільшення доходів органу місцевого самоврядування та підвищують рівень фінансової незалежності місцевого бюджету. Розширення закріплених фінансових ресурсів місцевих бюджетів – один з основних інструментів підвищення рівня фінансової самостійності та спроможності місцевих органів влади. Важлива функція закріплених фінансових ресурсів полягає у тому, що вони стимулюють ОМС до активної діяльності відносно стимулювання розвитку бізнесу та створення на своїй території нових робочих місць, оскільки при цьому збільшується обсяг зібраних податків з доходу фізичних осіб та податку на прибуток підприємств, а отже, збільшує податкову базу відповідного місцевого бюджету та забезпечує зростання фінансових ресурсів відповідного органу

місцевого самоврядування. ОМС може збільшувати закріплені фінансові ресурси також за рахунок збільшення частки високооплачуваних робочих місць на своїй території. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування відносно збільшення податкової бази, а отже, і власних фінансових ресурсів, забезпечується наближеністю до свого регіону, добре знання місцевих підприємців та специфіки економічної діяльності у ньому. Так, представники органів місцевого самоврядування краще знають особливості місцевого ринку праці, а отже, краще розпізнають випадки заниження офіційної заробітної плати та виплату частини заробітної плати «в конверті». Боротьба з неофіційною заробітною платою забезпечить зростання оподаткованого фонду оплати праці, а отже, і податкової бази та закріплених фінансових ресурсів місцевого бюджету. Слід пам'ятати, що закріплені фінансові ресурси є важливою та надійною частиною фінансових ресурсів місцевих органів влади, але ці фінансові ресурси можуть бути змінені шляхом внесення змін у законодавство. Зміни у законодавство вносяться поступово, тому органи місцевого самоврядування можуть відповідним чином підготуватись до зміни у закріплених фінансових ресурсах.

Останнім елементом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є передані фінансові ресурси. Передані фінансові ресурси представляють собою міжбюджетні трансферти, передані з бюджетів вищого рівня. Даний елемент фінансових ресурсів передається до місцевих бюджетів у випадках, коли власних та закріплених ресурсів не вистачає для виконання всіх функцій органом місцевого самоврядування. Основною функцією переданих фінансових ресурсів є регулююча функція, тому і ця частина фінансових ресурсів іноді називається регулюючою, оскільки вона регулюється зверху і за її допомогою забезпечується балансування та регулювання доходів та видатків місцевих бюджетів. Даний елемент фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є найбільш ненадійним та мінливим. Це можна пояснити тим фактом, що виділення

міжбюджетних трансфертів залежить від низки факторів, впливати на які представники ОМС не можуть або можуть обмежено. Так, наявність та розмір міжбюджетних трансфертів буде залежати від наявності грошових коштів у державному бюджеті та відповідному вищому бюджеті, з якого буде передаватись трансферт. Також розмір міжбюджетного трансферту будуть залежить від відносин між керівником відповідного органу самоврядування та керівником вищого органу влади, який буде пережувати трансферт та більш ширше, від відносин керівника органу місцевого самоврядування з представниками центральної влади. Таким чином, наявність у складі фінансових ресурсів ОМС переданих фінансових ресурсів свідчить про залежність такого ОМС від зовнішнього фінансування. Тому задачею керівника ОМС є зниження частки переданих фінансових ресурсів у фінансових ресурсах місцевого бюджету.

Узагальнюючи, фінансові ресурси є ключовим елементом економіки та розвитку територій. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування поділяються на власні, закріплені та передані, при цьому для підвищення рівня фінансової незалежності місцевого бюджету потрібно збільшувати частку власних та закріплених фінансових ресурсів.

1.3. Формування доходів бюджетів територіальних громад сіл, селищ

Україна є децентралізованою країною, в якій бюджети територіальних громад (БТГ) сіл, селищ мають свої особливості формування доходів порівняно з міськими бюджетами.

Основними джерелами доходів БТГ є:

Місцеві податки, зокрема земельний податок та податок на нерухомість.

Частина загальнодержавних податків, які розподіляються на користь місцевих бюджетів.

Дотації з державного бюджету, зокрема, дотації на забезпечення функціонування та розвитку соціальної інфраструктури.

Місцеві збори, які можуть бути встановлені БТГ на власний розсуд.

Дивіденди від державних підприємств та підприємств, якими володіє БТГ.

Штрафні санкції, адміністративні штрафи та інші платежі, які сплачуються БТГ у зв'язку з порушенням законодавства [38].

Доходи БТГ сіл та селищ можуть відрізнятися від доходів міських бюджетів через те, що на селі та в селищах менше промислових підприємств та менше населення, яке сплачує податки. Тому держава надає дотації на забезпечення функціонування соціальної інфраструктури, що допомагає зберегти рівень життя мешканців сіл та селищ на прийнятному рівні.

Також варто зазначити, що формування доходів БТГ сіл та селищ може бути складнішим через менший обсяг фінансових ресурсів, що мають на увазі меншу кількість населення та розмір території, на якій розташовані БТГ. Тому важливо правильно планувати та розподіляти кошти, щоб забезпечити ефективне функціонування соціальної інфраструктури та забезпечити задовільний рівень життя мешканців [16].

Крім того, доходи БТГ сіл та селищ можуть бути значною мірою залежні від економічної активності та розвитку підприємництва в межах їхньої території. Тому, для збільшення доходів бюджетів територіальних громад сіл та селищ, важливо сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, залученню інвестицій та розвитку туризму.

Загалом, формування доходів БТГ сіл та селищ є складним процесом, який потребує уважного планування та ефективного використання ресурсів. Важливо забезпечити достатній рівень доходів для забезпечення соціальної інфраструктури та розвитку територій, залучити інвестиції та розвивати підприємництво, а також контролювати та раціонально витрачати кошти для досягнення максимального ефекту від їх використання.

Формування бюджетів територіальних громад (БТГ) сіл та селищ базується на таких основних принципах:

- Єдність доходів – тобто , забезпечення єдності в доходах, що формують як місцеві, так і державний бюджети.
- Обґрунтованість та об'єктивність. Це значить , що встановлення доходів державного та місцевих бюджетів повинно враховувати показники соціально-економічного розвитку територій і бути обґрунтованим та об'єктивним.
- Самостійність та достатність. Органи місцевого самоврядування повинні мати можливість самостійно розглядати та затверджувати доходи і видатки місцевих бюджетів, дотримуючись принципу достатності.
- Співмірність та збалансованість. Витрати відповідних бюджетів повинні бути рівними, враховуючи встановлений граничний дефіцит бюджету та заходи щодо його покриття.
- Гласність та прозорість. Реалізація цих принципів забезпечує виконання функцій громадського контролю, зокрема через доступ до публічної фінансової інформації [18].

Для опису процесу формування доходів бюджетів територіальних громад слід зазначити, що формуватись об'єднані територіальні громади в Україні почалися після проведення бюджетної реформи 2015 року, при цьому об'єднання окремих населених пунктів, сіл, селищ та міст в об'єднані територіальні громади з 2015 до 2021 року відбувався виключно на добровільній основі. Це означає, що держава стимулювала створення об'єднаних територіальних громад шляхом роз'яснення їх представникам та керівництву окремих сіл, селищ та міст про переваги утворення об'єднаних територіальних громад. Також в якості агітаторів створення ОТГ використовувались керівники вже створених об'єднаних територіальних громад, які вже провели процедуру об'єднання та змогли відчутти всі переваги на практиці. При цьому адміністративний тиск на керівників селищ, сіл та міст щодо створення ОТГ з боку державних органів та регіональної

влади спочатку був відсутній. Головними перешкодами для швидкого створення ОТГ по всій території України стали самі керівники та жителі відповідних сіл, селищ та міст, особливо відносно багатих та тих, які мали на своїй території прибуткові підприємства з великою кількістю робочих місць. Вони вважали, що об'єднання з біднішими населеними пунктами в одну ОТГ призведе до перерозподілу доходів місцевого бюджету на користь жителів небагатих населених пунктів, внаслідок чого жителі відносно багатих населених пунктів будуть отримувати менше вигод та частину своїх податків будуть спрямовувати на потреби інших населених пунктів. Ще однією перешкодою створення ОТГ виступали амбіції керівників окремих населених пунктів, які в разі створення ОТГ могли втратити свої посади та повноваження. Через ці перешкоди на 2021 рік не всі населені пункти утворили об'єднані територіальні громади. У 2020 році розпочалась реформа адміністративно-територіального устрою України. Дана реформа полягала у демонтажі системи поділу областей України на райони шляхом укрупнення районів. Так, наприклад, у Миколаївській області до 2020 року було 19 територіальних районів, а після проведення реформи залишилось тільки 4 райони. Реформа адміністративно-територіального устрою призвела до того, що в областях України залишилось по 3-6 районів, які є досить великими, а отже, віддаленими від населення та його потреб. В результаті проведення адміністративно-територіальної реформи змінився устрій місцевих фінансів. Раніше базовою ланкою місцевих бюджетів виступали саме бюджети районів, а також міст обласного та районного підпорядкування. Але тепер, після того, як в області залишилось по декілька великих районів, їх бюджети перестали виконувати роль забезпечення потреб населення своїх районів.

Згідно з адміністративно-територіальною та бюджетною реформами, роль старих районних бюджетів мають виконувати бюджети територіальних громад, які мали бути сформовані з усіх населених пунктів до 2020 року, тобто до початку адміністративно-територіальної реформи. Але реально на момент початку проведення реформи ОТГ були у меншості порівняно з

населеними пунктами, які не створити ОТГ або не увійшли до їх складу. Тому було прийнято рішення відносно примусового формування територіальних громад у 2021 році на місці колишніх районів. Таким чином, у 2021 році всі населені пункти, які не створили до цього часу об'єднані територіальні громади, було об'єднано у територіальні громади примусово, при цьому новостворені територіальні громади створювались у межах колишніх районів за виключенням тих населених пунктів, які увійшли до складу ОТГ у 2015-2020 роках.

Фактично після проведення адміністративно-територіальної та бюджетної реформ, ланка районних бюджетів втратила своє значення, оскільки більшість їх функцій, а відповідно, і фінансових ресурсів, перейшло до територіальних громад та їх бюджетів, при цьому районні бюджети стали оперувати мізерними коштами.

Головною перевагою, яка була у об'єднаних територіальних громад перед окремими селами, селищами та містами, які не об'єднані в ОТГ, був розмір частки податку з доходів фізичних осіб (ПДФО), який залишався в розпорядженні ОТГ. Так, якщо села, селища та міста районного значення залишали у своєму бюджеті 25% зібраного на їх території ПДФО, то вже бюджет ОТГ утримував 60% ПДФО, зібраного на його території. Таким чином, бюджет ОТГ отримував у своє розпорядження значно більші ресурси. Ще одним важливим наслідком адміністративно-територіальної та бюджетної реформи було те, що кошти місцевих бюджетів були наближені до простих громадян, адже раніше більшість коштів проходило через районний бюджет, при цьому значна частина коштів залишалась у районному центрі, то тепер більшість коштів спрямовується до бюджету ОТГ, а отже, місцеві жителі через посередництво органів самоврядування можуть безпосередньо впливати на їх розподіл та спрямовувати кошти на розвиток населених пунктів своєї ОТГ.

Доходи бюджетів територіальних громад формуються з загального та спеціального фондів бюджету. Загальний фонд бюджету територіальної

громади призначений для виконання органами місцевого самоврядування загальний основних функцій, які включають забезпечення населення медичними та освітніми послугами, надання адміністративних послуг населенню, послуг соціального захисту населення тощо. До доходів загального фонду бюджетів територіальних громад відносяться податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, міжбюджетні трансферти, які не мають цільового призначення.

Податкові доходи бюджетів територіальних громад відносяться доходи від місцевих податків та зборів, зібрані на відповідній території, а також частина закріплених доходів, тобто загальнодержавних податків, які закріплені за місцевими бюджетами, в нашому випадку за бюджетами територіальних громад. До них відносяться 60% від ПДФО, зібраного на території відповідної територіальної громади, а також 10% податку на прибуток підприємств, які зареєстровані в даній територіальній громаді. Податкові надходження є основними доходами бюджетів територіальних громад.

Неподаткові надходження бюджетів територіальних громад складаються з трьох основних компонентів:

1) Доходи від власності та комерційної діяльності. До даних доходів включаються, наприклад, доходи від надання в оренду майна, яке належить територіальній громаді та прибуток комунальних підприємств, тобто підприємств, які належать територіальним громадам. Також сюди слід додати доходи територіальних громад, отримані у вигляді дивідендів на акції, якими володіє територіальна громада, доходи у вигляді відсотків на депозитні вклади в банках, якщо депозитні вклади належать громаді.

2) Адміністративні збори та платежі та доходи від некомерційної господарської діяльності. До даного типу доходів відносяться державні мита, якщо вони належать до зарахування до бюджету територіальної громади, плата за надання адміністративних послуг, стягнута органами місцевого самоврядування з громадян, плата, отримана від громадян закладами освіти

та охорони здоров'я тощо, оскільки вони обліковуються як складові бюджету територіальної громади, на території якої вони знаходяться.

3) Інші неподаткові надходження.

Доходи від операцій з капіталом включають доходи, отримані від продажу капітальних активів, таких як земля, будівлі та споруди, основні засоби, резерви та запаси, які належать місцевій територіальній громаді.

Міжбюджетні трансферти, які не мають цільового призначення теж надходять до загального фонду бюджету територіальної громади, ці міжбюджетні трансферти органи місцевого самоврядування можуть витрачати на власні потреби без обмежень щодо їх використання.

Кошти спеціального фонду витрачаються загалом теж на виконання функцій органів місцевого самоврядування територіальної громади, але їх головною відмінністю від коштів загального фонду бюджету є цільовий характер використання цих коштів та чітко визначені джерела наповнення спеціального фонду. Спеціальний фонд наповнюється переважно за рахунок цільових міжбюджетних трансфертів з бюджетів вищого порядку та цільового фінансування від міжнародних організацій та некомерційних організацій. Кошти спеціального фонду бюджету територіальної громади не можуть бути витрачені за бажанням місцевих органів самоврядування чи їх керівників, їх можна витратити лише на проекти або напрямки, які визначені при надходженні даних коштів до бюджету територіальної громади.

Податкові надходження до бюджетів територіальних громад надходять в момент сплати податків платниками податків, які зареєстровані в даній територіальній громаді згідно із вимогами законодавства щодо термінів сплати відповідного податку та збору. Неподаткові надходження надходять до бюджету територіальної громади в момент отримання відповідних платежів. Доходи від операцій з капіталом зараховуються до бюджетів територіальних громад в момент розрахунку покупців за реалізовані капітальні активи. Міжбюджетні трансферти та цільове фінансування зараховується до доходів бюджету в момент їх перерахування вищим

бюджетом або у момент перерахунку коштів некомерційною організацією на відповідні цілі на рахунок бюджету територіальної громади.

Таким чином, доходи територіальної громади формують фінансові ресурси, якими відповідна територіальна громада та органи її управління можуть розпоряджатись з метою виконання своїх функцій та реалізації цільових проектів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТУ СЕЛИЩНОЇ РАДИ БЕРЕЗАНКА

2.1. Загальна характеристика економіко-ресурсного потенціалу

Розглянемо розподіл земельних ресурсів Миколаївської області селищної ради Березанка, представлених у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Поділ земельних площ та агрогосподарських угідь
Миколаївського регіону між базовими користувачами, тис. га

Період	Сільськогосподарські землі господарств		Обсяг земель домашніх господарств	Обсяг земель інших власників	Разом
	державної форми власності	приватної форми власності			
Загальна земельна площа					
2017р	68,7	1 006,3	746,4	637,1	2 458,5
2021р	60,8	937,4	808,5	651,8	2 458,5
2022р	58,6	950,0	801,2	648,7	2 458,5
2023р	58,6	950,0	801,2	648,7	2 458,5
Сільськогосподарські угіддя, всього					
2017р	64,0	993,4	728,9	222,5	2 008,8
2021р	56,5	926	791,3	232,4	2 006,2
2022р	54,5	938,7	784,0	228,8	2 006,0
2023р	54,5	938,7	784,0	228,8	2 006,0
Зокрема, рілля					
2017р	56,3	940,3	645,9	55,7	1 698,2
2021р	49,8	878,7	712,4	58,3	1 699,2
2022р	47,9	891,4	707,5	52,4	1 699,2
2023р	47,9	891,4	707,5	52,4	1 699,2
Сіножаті					
2017р	–	0,8	0,6	2,6	4,0
2021р	–	0,8	0,2	2,9	3,9
2022р	–	0,8	0,1	3,0	3,9
2023р	–	0,8	0,1	3,0	3,9
Пасовища					
2017р	6,7	39,9	65,6	155,1	267,3
2021р	5,9	34,4	61,4	162,6	264,3
2022р	5,8	34,4	58,6	165,3	264,1
2023р	5,8	34,4	58,6	165,3	264,1

Джерело: складено автором на основі [22]

Згідно з наведеними даними, загальна земельна площа області становить 2 458,5 тис. га. Більшу частину займають сільськогосподарські угіддя, переважно в управлінні недержавних сільськогосподарських

підприємств. Значною частиною цих угідь володіють громадяни. Варто відзначити, що в регіоні дуже мала площа відведена під сіножаті та пасовища, що негативно впливає на розвиток тваринництва. Останніми роками в Миколаївській області відбулися значні зміни в характері використання земельних ресурсів сільських територій, особливо це стосується посівних площ окремих сільськогосподарських культур (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Зміна посівних площ обраних сільськогосподарських культур в Миколаївському регіоні, тис. га

Період	Зернові та зернобобові культури	Цукрові буряки (фабричні)	Соняшник	Картопля	Овочі відкритого ґрунту	Кормові культури
2005р	718,55	14,0	247,2	26,51	22,9	216,7
2010р	866,6	7,9	359,7	25,5	19,1	91,2
2017р	916,9	0,5	400,4	19,7	19,0	56,5
2018р	958,7	0,4	385,1	19,2	19,6	58,8
2019р	835,4	1,4	478,0	19,4	20,6	68,8
2020р	971,0	2,8	420,3	19,2	19,7	59,9
2021р	947,9	1,4	454,0	18,4	19,4	53,7
2022р	952,1	1,5	461,8	18,9	19,5	54,5
2023р	835,8	3,6	548,6	19,0	19,3	62,5

Джерело: складено автором на основі [22]

Дані, наведені в табл. 2.2, показують, що останніми роками значно зросли посівні площі зернових, зернобобових культур та соняшнику, тоді як площі під інші культури зменшуються. Це пояснюється тим, що в умовах Миколаївської області, з її відносно посушливим кліматом і великою кількістю сонячної радіації, ці культури є найбільш рентабельними. Вони не бояться посух і потребують багато сонячного випромінювання для хорошого врожаю. Особливо значне скорочення посівних площ кормових культур відбулося у 2023 році порівняно з 2005 роком, що негативно впливає на розвиток тваринництва (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка тварин в Миколаївській області, тис. гол.

Свійські тварини	Роки						2023 рік у відсотках до 2005 року
	2005	2010	2017	2021	2022	2023	
ВРХ	249,4	180,5	141,4	132,4	135,1	140,4	56,3
зокрема, корови	144,7	115,1	92,4	82,4	79,9	77,8	53,8
Свині	136,8	140,2	166,9	129,1	114,6	100	73,0
Вівці та кози	42,5	41,0	48,7	52,9	54,0	56,3	132,5
Птиця	2 532,7	3 201,0	4 198,2	3 133,5	2 908,9	2 708,8	106,9
Бджоли, тис. сімей	156,8	149,8	153,4	168,0	168,2	–	–

Джерело: складено автором на основі [22]

Аналіз динаміки поголів'я худоби та птиці за досліджувані роки не виявив чіткої тенденції змін, оскільки показники змінювались щороку. У 2023 році, порівняно з 2005 роком, спостерігалось значне скорочення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) на 43,7%, з яких майже 46% становило поголів'я корів. На 1 січня 2019 року поголів'я свиней склало 99,9 тис. голів, що на 27,0% менше, ніж у 2005 році. Незважаючи на негативні тенденції в галузі тваринництва, позитивним є збільшення поголів'я овець, кіз та птиці у 2023 році порівняно з 2005 роком на 32,5% та 6,9% відповідно [44].

Таблиця 2.4 – Частка домогосподарств у поголів'ї худоби та птиці у Миколаївській області, %

Худоба та птиця	Роки						Індекс 2023 року до 2005 року
	2005	2010	2017	2021	2022	2023	
ВРХ	58,3	79,2	84,4	85,5	86,8	87,7	1,5
зокрема, корови	69,5	88,2	90,6	90,4	90,7	91,3	1,3
Свині	54,5	51,3	58,8	60,2	58,6	63,4	1,2
Вівці та кози	61,5	77,4	72,3	84,9	87,8	87,7	1,4
Птиця	81,1	71,2	48,7	71,2	74,8	72,1	0,9
Бджоли, тис. сімей	94,3	91	98,6	99,2	99,3	–	–

Джерело: складено автором на основі [22]

Дані, наведені в табл. 2.4, щодо частки поголів'я худоби та птиці в господарствах населення у загальній кількості по всіх категоріях господарств Миколаївської області показують, що у 2023 році порівняно з 2005 роком індекс зростання варіював від 1,2 (для свиней) до 1,5 (для ВРХ). Відзначимо

також, що частка худоби, яка вирощується в господарствах населення, становила більше 50,0% від загального поголів'я всіх категорій господарств. Зокрема, для ВРХ цей показник коливався від 58,3% у 2005 році до 87,7% у 2022 році, а для овець та кіз – від 61,6% у 2005 році до 87,6% у 2023 році.

Таблиця 2.5 – Розподіл постійного населення сільської місцевості
Миколаївської області за віковими групами

Група населення за віком	Чисельність сільського населення, осіб				Частка с/г населення від загальної чисельності населення, %			
	Рік				Рік			
	2007	2010	2017	2023	2007	2010	2017	2023
До 1 року	3 837	3 763	4 747	3 738	0,9	0,8	1,2	1,1
1–4	17 911	15 308	18 451	18 561	4,2	3,7	4,8	5,1
5–9	28 195	22 554	18 665	24 090	6,6	5,6	4,8	6,3
10–14	35 132	28 942	22 227	19 774	8,2	7,3	5,8	5,1
15–19	30 324	32 677	26 492	19 379	7,1	8,2	6,9	5,3
20–24	27 745	26 529	31 231	23 933	6,4	6,5	8,2	6,5
25–29	28 725	27 162	26 193	29 829	6,6	6,7	6,4	8,1
30–34	28 043	27 649	25 679	25 820	6,7	6,9	6,8	7,1
35–39	30 065	26 914	26 456	23 925	7,0	6,7	6,9	6,5
40–44	31 592	29 530	25 692	24 760	7,5	7,3	5,7	6,8
45–49	28 186	29 981	28 123	24 425	6,5	7,4	7,4	6,7
50–54	24 920	25 879	27 094	25 794	5,8	6,5	7,3	5
55–59	18 828	21 930	24 507	23 111	4,5	5,4	7,1	7,3
60–64	32 558	18 366	19 276	21 544	7,7	4,5	5,1	5,9
65–69	18 829	27 352	16 399	17 291	4,4	6,9	4,0	4,8
70 і старше	43 274	39 401	44 687	39 443	10,2	9,8	10,6	10,8
Із загальної кількості населення число людей до працездатного віку	84 976	77 267	69 337	64 162	18,8	19,2	18,1	17,6
Із загальної кількості населення число людей працездатного віку	280 917	229 439	223 343	245 389	65,5	56,8	58,2	67,9
Із загальної кількості населення число людей, які старші за працездатний вік	62 193	96 839	92 166	56 746	13,5	24,1	23,8	15,67

Джерело: складено автором на основі [22]

Ефективність економічного розвитку сільських територій значною мірою залежить від інвестицій у "людський фактор", який є критичним для їх сталого розвитку. Трудовий потенціал, тобто працездатне населення, що здатне до розвитку, є найважливішим виробничим ресурсом, оскільки продуктивність праці, мотивація та інноваційний потенціал людей

визначають успіх стратегій підвищення матеріального добробуту населення в сільській місцевості.

Згідно з даними табл. 2.5, у 2023 році кількість мешканців сільських територій Миколаївської області скоротилася на 61 609 осіб порівняно з 2007 роком (або у 1,2 рази), через зменшення числа осіб до працездатного, працездатного та пенсійного віку. За період з 2007 по 2023 рік їх кількість зменшилася на 20 814 осіб (у 1,3 рази), 35 438 осіб (у 1,1 рази) та 5 357 осіб (у 1,1 рази) відповідно.

Позитивним моментом є те, що у 2023 році, порівняно з 2007 роком, збільшилася кількість дітей віком до 1–4 років на 650 осіб (3,6%), людей працездатного віку (25–29 років) на 1 104 особи (3,8%) та пенсіонерів віком 50–59 років на 8 157 осіб (18,7%) [22].

Крім того, за досліджуваний період значно зменшилася кількість дітей віком 1–19 років на 31 846 осіб (майже на 27,6%). Зміни чисельності сільського населення значно відображаються у віковій структурі. Найбільшу частку становить працездатне населення вікових груп 25–29 років (8,1%) і 30–34 років (7,1%), а також пенсіонери віком понад 65 і 70 років (майже 11,0%).

Основними причинами старіння сільського населення є скорочення кількості економічно активного населення, різке падіння рівня життя, що впливає на планування сім'ї та зниження народжуваності. Державні програми, спрямовані на збільшення народжуваності, дадуть результати у вигляді зростання числа економічно активних осіб лише через тривалий час.

Технічний потенціал сільських територій включає в себе технічне забезпечення та види економічної діяльності. Оскільки сільське господарство займає важливе місце у виробництві, його технічне забезпечення має значний вплив на ефективність розвитку сільських територій. Проте, технічний потенціал сільського господарства наразі перебуває на досить низькому рівні розвитку (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Наявність основних видів техніки у сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області, шт.

Тип автотехнічних машин	Період					2023 рік у відсотках до 2017 року
	2005р	2017р	2021р	2022р	2023р	
Технічний трактор	11 751	6 470	6 548	6 573	6 955	59,1
Вантажні та вантажно-пасажирські автомашини	–	3 687	3 540	3 662	3 770	
Комбайни за видами :						
– зернозбиральні	2 515	1 346	1 259	1 292	1 448	57,6
– кукурудзозбиральні	378	106	87	77	68	18,2
– кормозбиральні	318	245	179	175	163	51,4
– картоплезбиральні	16	3	–	19	22	140,0
Доїльні установки та апарати	835	161	179	176	188	22,2

Джерело: складено автором на основі [22]

Аналіз динаміки наявності основних видів техніки (табл. 2.6) показує, що за досліджувані роки спостерігається тенденція до їх зменшення. Зокрема, у 2023 році порівняно з 2005 роком загальна кількість тракторів зменшилася у 1,69 разів, кукурудзозбиральних комбайнів – у 5,49 разів, зернозбиральних комбайнів – у 1,74 рази, кормозбиральних комбайнів – у 1,94 рази, доїльних установок та апаратів для доїння корів – у 4,49 разів. Позитивну тенденцію до збільшення кількості техніки за цей період спостерігаємо лише по картоплезбиральних комбайнах, кількість яких зросла на 40%.

Основними причинами скорочення кількості основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах є вичерпання їх потенціалу та потреба в систематичному оновленні.

Сільські території Миколаївської області мають значний виробничий і туристично-рекреаційний потенціал, що сприяє розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму, рекреації та оздоровлення населення.

Виробничий потенціал базується на природних, трудових і технічних ресурсах і представляє можливості для їх реалізації. Сільські території характеризуються потенціалом виробництва як сільськогосподарської, так і несільськогосподарської продукції, хоча основна діяльність зосереджена в аграрній сфері.

Важливим показником ефективності використання наявного потенціалу є рівень врожайності сільськогосподарських культур (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Динаміка урожайності головних сільськогосподарських культур у Миколаївському регіоні, ц/га

Період	Зернові культури	Цукрові буряки	Насіння соняшнику	Картопля	Овочі відкритого ґрунту	Плоди таягоди	Виноград
2005р	14,8	108,8	10,7	27,3	84,6	22,2	45,8
2010р	20,8	194,4	12,0	85,6	141,3	53,8	70,5
2017р	25,2	392,2	14,9	87,1	192,1	71,4	73,2
2018р	27,4	517,1	16,7	112,6	245,7	88,1	112,8
2019р	16,4	477,2	14,8	80,5	255,4	70,6	93,1
2020р	29,4	516,7	21,5	109,9	241,7	96,1	114,7
2021р	30,4	492,1	15,9	114,9	254,7	64,4	80,8
2022р	30,5	573,4	19,7	103,8	246,6	71,9	87,6
2023р	31,7	591,0	20,8	143,0	263,0	65,7	93,4

Джерело: складено автором на основі [22]

Дані з таблиці 2.7 свідчать, що за період 2005-2023 років не спостерігається чіткої тенденції до зростання чи зменшення врожайності різних культур. Найвищі показники врожайності зернових, цукрових буряків, картоплі та овочів були досягнуті у 2023 році, тоді як соняшник, плоди, ягоди та виноград мали найвищу врожайність у 2020 році. Найнижчі рівні врожайності зафіксовані у 2005 році [22].

Якщо взяти до уваги 2023 рік та порівняти його з 2005 роком, можна сказати, що урожайність переважної більшості культур у 2023 році була вищою. Це поетапне збільшення врожайності головних сільськогосподарських культур за останні п'ятнадцять років зумовлене більш

прогресивного використання якісних посівних матеріалів, продвинутої в технологічному аспекті сільськогосподарської техніки та передових агротехнологій.

Також та ж сама тенденція проглядається у Миколаївській області, а саме збільшення обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у всіх категоріях господарств (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Динаміка розмірів вирощування основних видів сільськогосподарської продукції у домогосподарствах усіх категорій Миколаївської області

Тип виробленої продукції	Період						Індекс у 2023 році порівняно з 2005 роком
	2005р	2010р	2017р	2021р	2022р	2023р	
Зернові, тис. т	921,3	1763,4	2200,7	2864,0	2896,4	2725,5	2,96
Цукрові буряки, тис. т	130,4	145,5	18,5	65,6	85,4	210,4	1,61
Насіння соняшнику, тис. т	250,5	426,8	586,1	727,8	938,7	1162,3	4,64
Картопля, тис. т	72,5	213,1	171,0	211,8	196,1	268,4	3,7
Овочі, тис. т	174,1	266,7	354,1	492,2	483,0	500,9	2,88
Плоди та ягоди, тис. т	23,7	37,1	37,7	32,3	35,6	31,1	1,31
Виноград, тис. т	30,2	37,4	38,9	51,8	50,8	56,4	1,87
М'ясо, тис. т	49,3	27,6	28,7	36,2	32,6	31,0	0,63
Молоко, тис. т	346,8	432,3	364,0	369,3	343,8	341,6	0,99
Яйця, млн. шт.	164,2	313,7	572,7	500,0	284,1	271,5	1,65
Вовна, т	99	64	102	124	123	124	1,25

Джерело: складено автором на основі [22]

Як можна спостерігати з табл. 2.8, у останні роки агровиробники регіону зосередили свої зусилля на збільшенні вирощування зернових культур, насіння соняшнику, овочів та картоплі. Значно зросло також виробництво плодів та ягід, винограду, яєць і вовни. Проте, незважаючи на позитивну динаміку тенденції, у 2023 році порівняно з 2005 роком було зафіксовано суттєве зменшення виробництва м'ясної та молочної продукції. На сьогоднішній час усі наявні господарства відіграють ключову роль у

розвитку господарської та економічної діяльності на сільськогосподарських територіях Миколаївського регіону (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Частка виробництва господарств населення у виробництві основних видів сільськогосподарської продукції у Миколаївській області, %

Тип виробленої продукції	Пірод						Індекс у 2023 році порівняно з 2005 роком
	2005р	2010р	2017р	2021р	2022р	2023р	
Зернові	11,1	27,6	36,0	37,2	34,6	30,7	2,76
Цукрові буряки	1,2	3,6	–	–	–	–	–
Насіння соняшнику	5,9	26,6	25,1	14,2	23,3	23,1	3,91
Картопля	99,4	99,6	98,2	98,4	98,3	97,7	0,99
Овочі	72,9	76,4	55,9	43 ,6	47,7	45,9	0,61
Плоди та ягоди	56,5	66,3	66,7	76,4	71,1	74,0	1,29
Виноград	11,9	7,3	6,7	5,7	7,3	5,1	0,42
М'ясо	70,7	83,1	79,4	85,1	86,8	87,6	1,24
Молоко	73,7	91,5	92,0	89,7	89,1	88,2	1,20
Яйця	68,6	54,3	23,7	28,1	49,7	51,7	0,75
Вовна	24,3	65,6	76,5	84,7	87,8	92,9	3,80

Джерело: складено автором на основі [22]

Проаналізуємо дані табл. 2.9. Можна спотерігати, що по всіх видах продукції індекси більше одиниці, а це свідчить про позитивну динаміку , тобто зростання , як абсолютне так і відносне.

Є кілька винятків, а саме овочі, виноград, картопля та виробництво яєць, обсяги виробництва яких зменшилися. Крім того, з 2017 року господарства населення взагалі припинили вирощувати цукрові буряки. Це пов'язано з тим, що умови в області стали непридатними для цієї культури. З іншого боку, майже вся картопля в області вирощується в господарствах населення, оскільки для сільськогосподарських підприємств її вирощування нерентабельне, а населення вирощує картоплю для власного споживання [44].

Зміни в обсягах виробництва сільськогосподарської продукції, як збільшення, так і скорочення, завжди відображаються на кількості продукції, що припадає на одну особу населення (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Виробництво продукції сільського господарства в Миколаївській області на одну особу

Показники	Період						Індекс у 2023 році порівняно з 2005 роком
	2005р	2010р	2017р	2021р	2022р	2023р	
Продукція сільського господарства, грн.	3 393	4 952	6 290	7 516	7 713	8 416	2,48
зокрема, продукція рослинництва	2 098	3 519	4 639	5 912	6 256	6 988	3,33
тваринництва	1 295	1 433	1 597	1 604	1 457	1 428	1,10
Окремі види продукції, кг							
Зернові	716	1 440	1 855	2 455	2 494	2 361	3,29
Цукрові буряки	101	119	16	56	73	182	1,80
Насіння соняшнику	195	349	494	624	808	1007	5,16
Картопля	56	174	144	182	169	233	4,16
Овочі	135	128	298	422	416	434	3,21
Плоди та ягоди	18	30	32	28	31	27	1,50
Виноград	23	31	33	44	44	49	2,13
М'ясо	38	23	24	31	28	27	0,71
Молоко	270	353	307	317	296	296	1,09
Яйця, шт.	128	256	483	429	245	235	1,83

Джерело: складено автором на основі [22]

За табл.2.10 бачимо, що продукція в розрахунку на одну особу за всіма , за винятком мяса мали індекс зростання більше за одиницю. Деякі з позицій мали значне зростання , це насамперед стосується продукції рослинництва , де зростання було більше ніж у три рази. В тому числі серед них можна виділити насіння соняшнику та картоплі за якими зростання були відповідно у 5,16 та 4,16 разів у 2023 році порівняно з 2005. Незначне зростання , в межах 30-100% було в таких видах продукції, як : молоко, плоди та ягоди, цукрові буряки.

2.2. Аналіз складу та структури доходів бюджету селищної ради

Основною метою бюджетно-фінансової політики є забезпечення достатніх ресурсів для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку громади та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Фінансово-бюджетна політика поєднує конкретні цілі та відповідні засоби для досягнення поставлених завдань.

Фінансово-бюджетна політика має чітке спрямування та завжди пов'язана з компромісом між певними потребами та реальними можливостями.

Надходження податків та платежів до загального фонду місцевого бюджету Березанської ОТГ на 2021 рік становить 94500,0 тис. грн, що на 3620,3 тис. грн, або на 4%, більше порівняно з 2020 роком.

Основні джерела надходжень:

Податок на доходи фізичних осіб, який складає 57% від загальної суми надходжень;

Податок на майно, що становить 17% від загальної суми надходжень;

Єдиний податок, частка якого у загальній сумі надходжень складає 14%;

Акцизний податок, що складає 12% від загальної суми надходжень.

Проаналізуємо доходи загального фонду місцевого бюджету Березанської міської об'єднаної територіальної громади, виділивши основні джерела надходження коштів до бюджету, і представимо отримані дані у табличній формі (табл. 2.11).

Обсяг субвенцій з державного бюджету до загального фонду місцевого бюджету на 2021 рік складає 46636,9 тис. грн, з яких:

-освітня субвенція становить 31301,3 тис. грн;

-медична субвенція становить 15335,6 тис. грн (субвенція на утримання закладів охорони здоров'я у сільській місцевості залишилася у районному бюджеті Баришівського району).

Таблиця 2.11 – Доходи загального фонду місцевого бюджету Березанської міської об'єднаної територіальної громади

Види доходів об'єднаної територіальної громади згідно бюджету	Період			
	2019 р (сумарно)факт	2020 р (сумарно)факт	2021 р план	2021 рік до 2020 року%
Надходження від ПДФО	43439,2	50996,2	54474,3	105
Надходження від єдиного податку	10876,6	12672,9	12850,0	101,4
Плата за землю	12132,5	13386,1	14021,0	105,5
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	7,5	6,9	6,5	94
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1339,3	2113,4	2239,0	106
Акцизний податок	11637,16	10693,05	11450,0	107
Інші доходи	531,5	1211,6	950,2	
Разом загальний фонд	79962,2	90881,1	94501,0	104
Надходження коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення	35,0	3121,8	1315,1	43,5

Джерело: складено автором на основі [21]

Субвенція з державного бюджету на розвиток інфраструктури ОТГ буде визначена постановою Кабінету Міністрів України.

Основні напрями збільшення доходів місцевого бюджету об'єднаної територіальної громади включають:

-Зарахування до бюджету відповідно до законодавства:

60% ПДФО від старостинських округів;

Освітня і медична субвенції від старостинських округів, субвенція на розвиток інфраструктури ОТГ, яка надається з державного бюджету на підставі постанови Кабінету Міністрів України.

Впровадження ефективної бюджетної політики:

-Перегляд ставок плати за землю (вирівнювання в населених пунктах та оптимізація), переукладення діючих договорів оренди, укладання договорів на відшкодування втрат за фактичне користування земельною ділянкою;

-Перегляд ставок податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (вирівнювання в населених пунктах та оптимізація), створення інформаційної бази щодо нерухомого майна, яке перебуває у власності фізичних та юридичних осіб, на підставі даних ДФС та погосподарського обліку;

-Мобілізація податків, які можуть надійти до бюджету внаслідок виявлення суб'єктів підприємницької діяльності, що ухиляються від оподаткування, зокрема від сплати акцизного збору та ПДФО через тінізацію найманої праці;

-Збільшення плати за оренду комунального майна за результатами інвентаризації майна комунальної власності, проведення незалежної грошової оцінки такого майна та оприлюднення інформаційної бази даних щодо майна, яке можна передати в оренду.

Аналіз участі бюджету ОТГ у горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності згідно зі ст. 99 Бюджетного кодексу України показав, що бюджет Березанської ОТГ на 2021 рік не потребує дотації з державного бюджету і не передбачає реверсної дотації до державного бюджету. Розрахунок горизонтального вирівнювання враховував такі параметри:

-чисельність населення ОТГ станом на 01.01.2020 становить 21142 осіб;

-кількість облікованих внутрішньо переміщених осіб – 326 осіб;

-надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевого бюджету за 2019 рік становить 43429,2 тис. грн [44].

Середній розмір надходжень ПДФО на одного жителя Березанської ОТГ склав 2023,0 грн. У 2021 році базову дотацію отримують бюджети ОТГ, у яких надходження ПДФО на одного жителя менше 1851,28 грн, а реверсна дотація передбачена для бюджетів, у яких надходження на одного жителя більше 2262,67 грн.

Для аналізу ефективності використання бюджетних коштів та встановлення чіткого зв'язку між використаними ресурсами та отриманими результатами громади здійснюється програмно-цільове бюджетування.

2.3. Моніторинг складу та структури видатків селищної ради

У Березанській міській об'єднаній територіальній громаді створено місцевий фінансовий орган – Фінансовий відділ Березанської селищної ради, яке утворилося згідно із чинним законодавством є виконавчим органом та підпорядковується Голові Березанської міської об'єднаної територіальної громади, є підзвітним та підконтрольним, а з питань реалізації бюджетної політики на території Березанської міської об'єднаної територіальної громади Міністерству фінансів України та Департаменту фінансів Миколаївської обласної державної адміністрації в межах чинного законодавства (рис. 2.1).

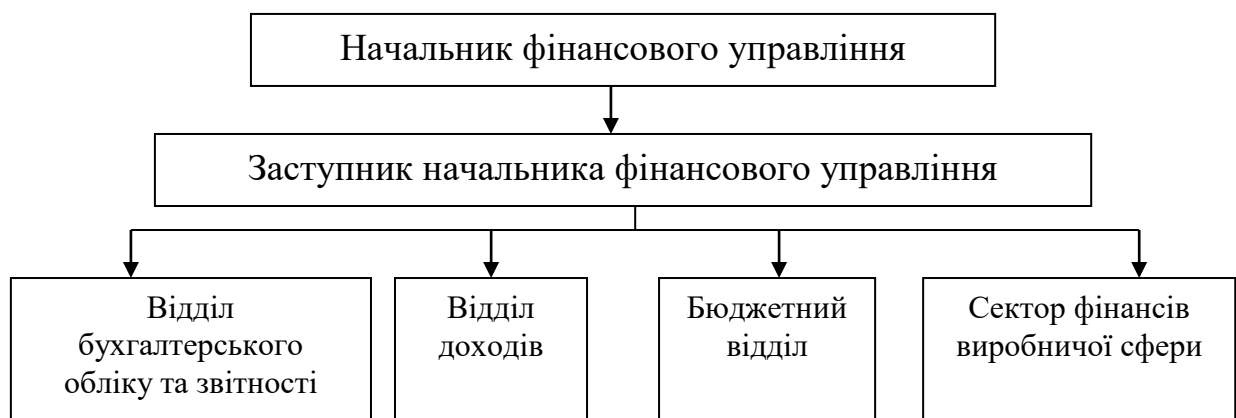

Рисунок 2.1 – Структура фінансового управління Березанської ОТГ

Джерело: складено автором на основі [14]

Основними завданнями даного органу є:

- забезпечення реалізації державної бюджетної політики та території Петриківської селищної ради;

- складання розрахунків до проекту селищного бюджету і подання на розгляд виконкому та затвердження селищною радою;
- розробка на надання пропозицій з удосконалення фінансового забезпечення соціально-економічних заходів, які проводяться на території Петриківської громади;
- розробка та пропозиції з удосконалення методів фінансового і бюджетного планування та фінансування витрат;
- проведення регулярного контролю за дотриманням підприємствами, установами, організаціями вимог чинного законодавства щодо використання бюджетних коштів та коштів цільових фондів, утворених селищною радою.

Використання цих інструментів та підходів дозволяє забезпечити ефективний моніторинг складу та структури видатків селищної ради, що сприяє оптимізації витрат та ефективному використанню бюджетних коштів для забезпечення потреб громади.

Моніторинг складу та структури видатків Березанської територіальної громади здійснюється на декількох рівнях.

На рівні керівництва територіальної громади моніторинг здійснюється безпосередньо головою Березанської ОТГ з метою забезпечення контролю цільового використання виділених коштів та запобігання зловживань та надмірних витрат при виділенні та використанні бюджетних видатків.

На рівні Миколаївської обласної державної адміністрації та обласної ради контроль відбувається з метою забезпечення цільового використання коштів територіальної громади та виділених бюджетних трансфертів з обласного бюджету до бюджету територіальної громади.

На загальнодержавному рівні відбувається нагляд за системою місцевих бюджетів. У функції моніторингу видатків місцевих бюджетів на загальнодержавному рівні входить оцінка законності виділення та напрямків використання бюджетних коштів, дотримання бюджетної дисципліни та законодавства при виділенні та використанні коштів місцевих бюджетів. На загальнодержавному рівні моніторинг структури та складу видатків окермої

територіальної громади відбувається на рівні Міністерства фінансів, а також на рівні різноманятних правоохоронних органів у випадку необхідності. При цьому моніторинг на загальнодержавному рівні здійснюється переважно у автоматичному режимі, але при виявленні конкретних порушень відбувається оцінка виявлених порушень та за необхідності передача справи про порушення до правоохоронних органів [41].

Найбільш важливим є моніторинг складу та структури видатків територіальної громади з боку членів цієї громади, тобто громадян, які безпосередньо проживають на території Березанської ОТГ. Оскільки саме громадяни є джерелом влади в нашій країні, то вони мають право доступу до інформації про напрямки використання коштів бюджету територіальної громади. Дана інформація потрібні для того, щоб громадяни змогли оцінити діяльність керівництва територіальної громади та зробити висновки щодо голосування на наступних місцевих виборах, а також для того, щоб громадяни мали змогу виявляти факти порушення законодавства або нецільового використання бюджетних коштів на місцевому рівні.

Основними інструментами, за допомогою яких здійснюється громадський моніторинг складу та структури видатків бюджету Березанської територіальної громади є сайт Березанської ОТГ та сайт системи «Прозорро» [35].

На сайті Березанської територіальної громади публікується інформація про напрямки виділення коштів громади та структуру витрат громади. Дана інформація міститься в бюджеті Березанської територіальної громади, а також у звітності голови територіальної громади. На підставі цих даних як окремі громадяни, які цікавляться діяльністю місцевої влади, так і підприємства та установи можуть отримувати інформацію про видатки бюджету територіальної громади. Також на сайті Березанської територіальної громади міститься інформація про публічні закупівлі, які здійснюються органами влади територіальної громади, їх результати та звіт про виконання. При цьому у звітах про публічні закупівлі обов'язково міститься посилання

на сайт системи «Прозорро», де можна перевірити правильність вказаної інформації та наведених цифр.

На сайті системи «Прозорро» публікується інформація про здійснені публічні закупівлі, в якій вказуються такі важливі показники, як сума закупівель, ціни, за якими було проведено відповідні закупівлі, учасників тендерів відносно проведених закупівель та їх хід. На підставі даної інформації можна зробити висновки щодо власників підприємств, які виграли тендери відносно публічних закупівель, а також особливості процедури закупівель та з'ясувати обґрунтованість результатів публічних торгів. Дана інформація допомагає боротись з проявами корупції та дозволяє будь-якому члену громади контролювати напрямки витрачання коштів громади.

РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СЕЛИЩНОЇ РАДИ БЕРЕЗАНКА

3.1. Особливості фінансового забезпечення селищної ради

Фінансове забезпечення селищної ради залежить від джерел доходів, які належать до її компетенції та від структури розподілу коштів відповідно до законодавства України.

Основними джерелами доходів селищної ради є:

Податки та збори: дохід податкової служби, збір земельної ренти, плата за користування землею та інше.

Трансферти з державного та обласного бюджету: фінансування програм та проектів, які виконує селищна рада [39].

Власні доходи: дохід від продажу майна, виконання послуг та інше.

За рахунок отриманих коштів селищна рада фінансує свої витрати на:

Функціонування: забезпечення роботи органів ради та виконання їх завдань.

Соціальний захист населення: підтримка соціальних програм та послуг.

Розвиток інфраструктури: будівництво та ремонт доріг, мостів, споруд, комунікацій та інше.

Культуру та спорт: підтримка культурно-мистецьких заходів та спортивних змагань.

Охорону здоров'я: фінансування лікувальних закладів та програм охорони здоров'я.

Екологію та охорону навколишнього середовища: відшкодування збитків від екологічних порушень, впровадження заходів щодо охорони навколишнього середовища.

Важливою роллю є правильне планування та контроль за використанням коштів, що сприятиме ефективному фінансовому забезпеченню селищної ради та забезпечить розвиток селища.

Для забезпечення ефективного фінансового забезпечення селищної ради необхідно також дотримуватися деяких принципів:

Прозорість та відкритість: забезпечення доступу до інформації про бюджет, його планування та використання.

Ефективність та економічність: забезпечення максимальної ефективності використання коштів та зменшення витрат.

Стабільність: забезпечення стабільності доходів та витрат для планування на довгостроковий період.

Відповідальність: виконання фінансових зобов'язань та забезпечення контролю за використанням коштів.

Раціональність: використання коштів для розвитку та підтримки тих напрямків, які є пріоритетними для селища та його мешканців [29].

Крім того, для ефективного фінансового забезпечення селищної ради необхідно залучати громадськість до планування та контролю за використанням коштів, вести діалог з громадою та іншими зацікавленими сторонами, враховувати їхні потреби та пропозиції. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня довіри між владою та громадою та забезпечить успішну реалізацію проектів та програм, спрямованих на розвиток селища.

Особливістю фінансового забезпечення селищної ради є те, що більшість доходів селищної ради забезпечуються власними доходами, серед яких переважають податкові надходження. Власні джерела фінансування забезпечують 55,84% всіх надходжень до бюджету Березанської селищної ради. Інші 44,16% становлять бюджетні трансфери з інших місцевих бюджетів та з Державного бюджету України. В цілому досить висока залежність фінансування бюджету Березанської селищної ради від бюджетних трансфертів з бюджетів інших рівнів означає, що Березанська територіальна громада має низький рівень фінансової незалежності, а наповнення бюджету великою мірою залежить від стосунків голови Березанської селищної територіальної громади з керівниками районної та обласної державних адміністрацій, через яких відбувається розподіл бюджетних трансфертів.

Зауважимо, що основним напрямком видатків коштів Березанської селищної ради є видатки на освіту, на які припадає 66,8% видатків бюджету селищної ради. При цьому в Березанській селищній територіальній громаді зареєстровано 9 закладів загальної середньої освіти I-III ступенів (середніх шкіл), 10 дошкільних закладів освіти (дитячих садочків та ясел), центр позашкільної освіти, школа естетичного виховання та 2 інших заклади освіти. Всього у Березанській селищній територіальній громаді, таким чином, налічується 23 заклади освіти, які фінансуються з місцевого бюджету. Особливістю фінансування закладів освіти є те, що майже половина видатків за даним напрямком фінансування, а саме 49,5%, фінансується за рахунок міжбюджетних трансфертів [44].

Важливими напрямками фінансування видатків Березанської селищної ради є видатки на охорону здоров'я, на яке спрямовано 4,8% видатків, видатки на соціальних захист населення (4,2% видатків), видатки на культуру (3,3% видатків), видатки на фізичну культуру та спорт (0,8% видатків), видатки на житлово-комунальне господарство (1,5% видатків), всі інші видатки здійснювались на інші види діяльності та на утримання адміністративного апарату управління Березанської селищної територіальної громади [44].

3.2. Соціально-економічний розвиток селищної ради та напрямки його удосконалення

Стандартизація даних місцевих бюджетів базується на індивідуальних бюджетних коефіцієнтах, розрахованих на основі середньоукраїнських даних. Метод експертної оцінки використовується для визначення значущості (ваги) бюджетного коефіцієнта всередині групи та його загальної в межах групи.

За допомогою зазначених інтегральних показників можна визначити місце місцевого бюджету в інших обласних бюджетах та надати пропозиції щодо стратегії розвитку місцевого бюджету.

Розрахуємо ці показники для Миколаївської селищної комісії на 2018-2020 роки. У таблиці 3.1 наведені вихідні дані, які використовуються для комплексного аналізу фінансової стійкості бюджету.

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для проведення комплексного аналізу фінансової стійкості бюджету Березанської селищної ради за 2018-2020 роки

Показники	Період, грн.		
	2018р	2019р	2020р
Бюджетні доходи	13 021 281	9 653 711	10 703 887
Бюджетні видатки	12 759 707	9 724 145	12 409 881
Міжбюджетні трансферти	3 264 123	2 748 687	2 901 337
Податкові доходи	0	0	0
Сума дотацій вирівнювання	0	0	0
Неподаткові доходи	0	0	0
Усереднена чисельність громадян за рік	8102	7835	7469

Джерело: складено автором на основі [21]

З таблиці 3.1 видно, що населення Березанської ОТГ у 2018-2020 роках постійно скорочувалось, що зменшувало потребу у фінансуванні. Бюджетні доходи у 2019 році значно зменшились порівняно з 2018 роком, але у 2020 році спостерігалось деяке зростання доходів, хоча вони так і не досягли рівня 2018 року. Те ж саме можна сказати і про обсяг міжбюджетних трансфертів у Березанській ОТГ. Бюджетні видатки Березанської ОТГ загалом відповідали бюджетним доходам, причому відставання видатків у 2020 році від показника 2018 року було мінімальним. Загалом можна сказати, що Березанська ОТГ не змогла пристосуватися до нових умов фінансування діяльності територіальної громади і не змогла залучити необхідні фінансові ресурси, щоб забезпечити фінансування на рівні 2018 року. Головною причиною цього був відтік населення з території Березанської ОТГ, адже

саме люди є основним джерелом доходів місцевого бюджету, а також від чисельності населення залежить обсяг видатків місцевого бюджету [43].

Результати комплексного аналізу фінансової стійкості бюджету Миколаївської селищної ради за 2018-2020 роки подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Результати комплексного аналізу фінансової стійкості бюджету Березанської селищної ради за 2018-2020 роки

Блок аналізу	Значущість групи	Основні показники		Значущість показника	2018 р	2019 р	2020 р
Аналіз збалансованості місцевого бюджету	0,37	Коефіцієнт бюджетного покриття		0,31	1,02	0,99	0,86
		Коефіцієнт стійкості бюджету		0,23	0,25	0,28	0,27
		Коефіцієнт загальної податкової стійкості		0,21	0,00	0,00	0,00
		Коефіцієнт покриття видатків міжбюджетними трансфертами		0,25	0,26	0,28	0,23
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСПфз			0,44	0,44	0,39
Аналіз фінансової самостійності місцевого бюджету	0,33	Коефіцієнт бюджетної залежності		0,3	0,20	0,22	0,21
		Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів		0,24	0,00	0,00	0,00
		Коефіцієнт податкової самостійності		0,25	0,00	0,00	0,00
		Коефіцієнт стійкості доходної бази		0,21	0,00	0,00	0,00
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСПфсам			0,06	0,07	0,06
Аналіз ефективності бюджету місцевого бюджету	0,3	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету		0,29	0,02	-0,01	-0,14
		Коефіцієнт бюджетної результативності		0,22	1,61	1,23	1,43
		Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення		0,22	1,57	1,24	1,66
		Показники стабільності доходної частини бюджету		0,27	0	0	0
		Укрупнений стандартизований показник заблоком аналізу УСПеб			0,71	0,54	0,64
Інтегральний показник фінансової стійкості місцевого бюджету ПФС					0,39	0,35	0,36

Джерело: складено автором на основі [21]

На рис. 3.1 наведено динаміку отриманих значень зведеного показника фінансової стійкості (IPfs) для досліджуваних субнаціональних бюджетів.

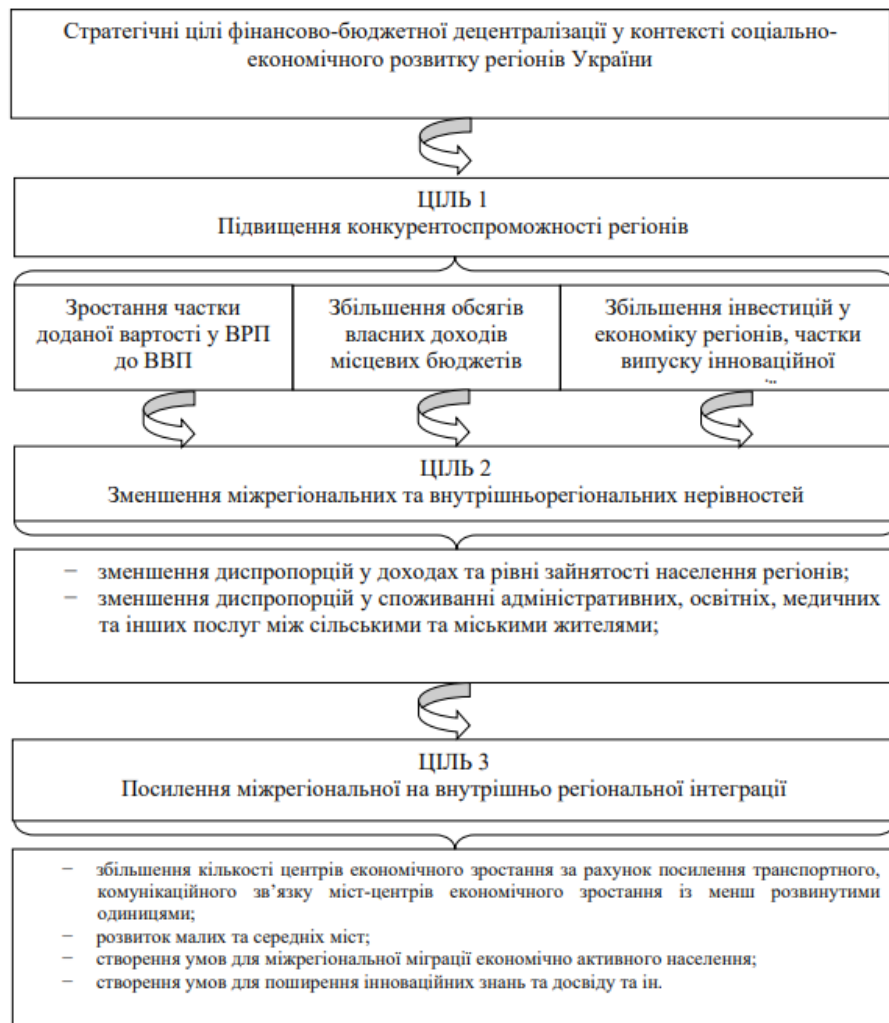

Рисунок 3.1 – Стратегічні цілі фінансово-бюджетної децентралізації у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України

Джерело: складено автором на основі [34]

Результати аналізу на рисунку 3.1 показують, що бюджет Березанської селищної комісії має низьку фінансову стійкість. Якщо в 2018 році він становив 0,39, то в 2020 році він знизиться до 0,36. Це є наслідком зменшення доходів самого бюджету, тобто великої залежності від більшого бюджетного фінансування. Тому вихід – укрупнення територіальної громади.

Таким чином, впровадження реформ самоуправління та децентралізації мало позитивний вплив і вважається однією з найуспішніших реформ, започаткованих в Україні, і наближається до досягнення поставлених цілей.

Крім того, реалізація реформ фінансової та бюджетної децентралізації в Україні стикається з різними викликами та ризиками, які мають значний резонанс у політичному та суспільному житті країни та негативно впливають на реалізацію реформ [37].

Перш за все, варто відзначити загальну тенденцію по всій Україні, яка характеризується небажанням сільських громад брати активну участь у процесі добровільного об'єднання та страхом, що цей процес призведе до погіршення життя громади та її мешканців. Сьогодні в Україні високий рівень безробіття та низька середня заробітна плата (порівняно зі світовою практикою). Значна частина старшого працездатного населення має низький рівень громадської активності та не залучена до підтримки державних реформ, у тому числі реформ децентралізації.

Однією з найбільш резонансних тем, що викликає спротив суспільства, є необхідність перегляду меж адміністративно-територіальних одиниць (з метою забезпечення їх фінансової спроможності).

Існує проблема з вирішенням статусу районних рад там, де територія району повністю охоплена однією або кількома об'єднаними територіальними громадами. Вони залишаються неефективною та ресурсовитратною ланкою в системі державного управління, а тому існують підстави для їх ліквідації та передачі повноважень до органів місцевого самоврядування ОТГ [17].

Основний зміст перспективних напрямів реалізації фінансово-бюджетної децентралізації в середньостроковій перспективі відображено на рисунку 3.2.

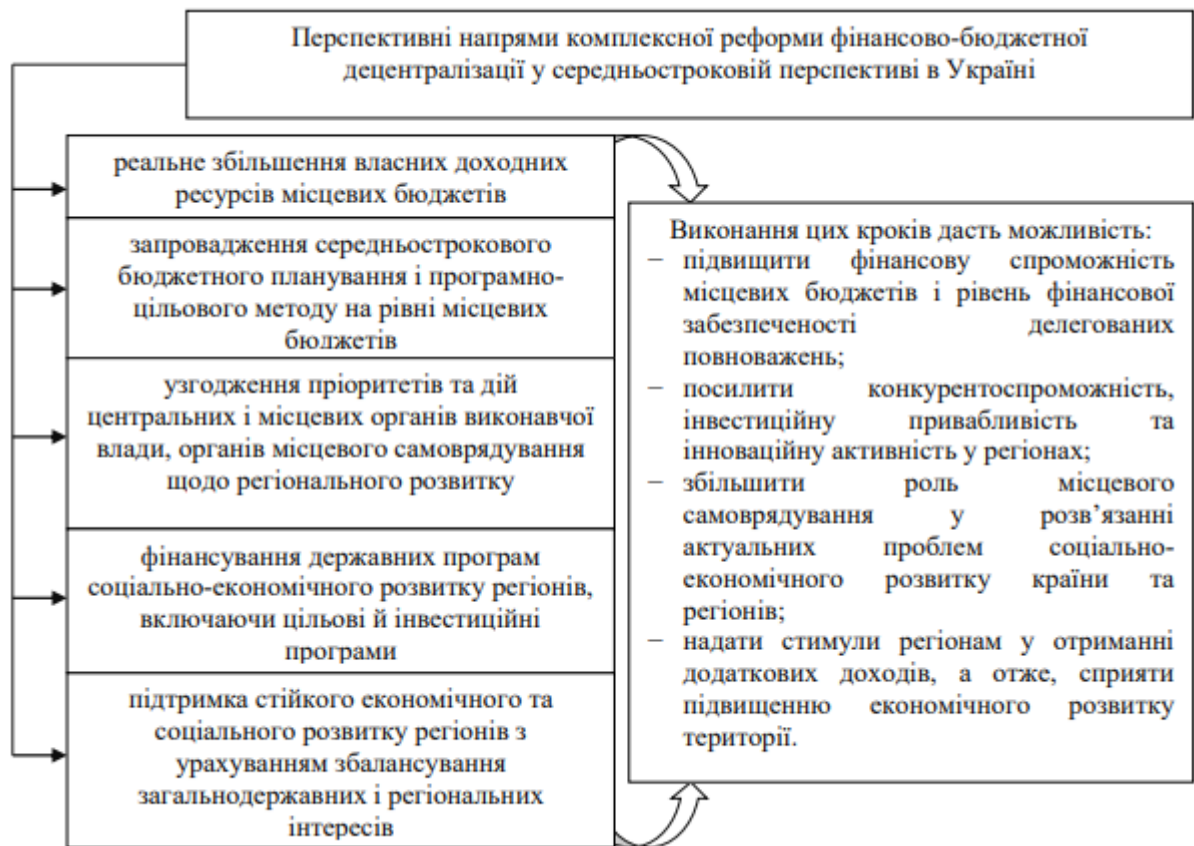

Рисунок 3.2 – Напрями удосконалення регулятивного механізму фінансово-бюджетної децентралізації у середньостроковій перспективі в Україні

Джерело: складено автором на основі [37]

Однак, варто пам'ятати, що однією із слабких сторін фінансово-бюджетної децентралізації в Україні є значна частка трансфертів в структурі місцевих бюджетів. Крім того, в розподілі видаткових повноважень між бюджетами і досі трапляються дублювання та непевності через незавершеність розмежування прав власності між різними рівнями місцевої влади.

ВИСНОВКИ

За результатами написання роботи можна зробити наступні висновки.

Місцеві бюджети у складі бюджетної системи України посідають найнижчий рівень, до їх складу відносяться бюджети сіл, селищ, селищних рад та міст. Проведення адміністративно-територіальної реформи призвело до того, що основним типом місцевого бюджету став бюджет територіальної громади, яка об'єднує декілька населених пунктів, має у своєму розпорядженні значні кошти для забезпечення виконання всіх функцій місцевої влади та забезпечення соціально-економічного розвитку відповідної громади.

Проведена адміністративно-територіальна реформа була покликана, між іншим, забезпечити більш високий рівень фінансової незалежності місцевих органів влади та стимулювати місцеві органи влади до соціально-економічного розвитку відповідних територіальних громад, що буде збільшувати кількість платників податків, збільшувати базу оподаткування, а отже, призведе до збільшення джерел фінансових ресурсів територіальної громади.

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування складаються з власних та залучених ресурсів. До власних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відноситься база оподаткування місцевими податками та частина загальнодержавних податків, які збираються на території відповідного місцевого органу самоврядування та частина яких спрямовується до місцевого бюджету. Також до власних ресурсів місцевих органів самоврядування відносяться доходи комунальних підприємств, які знаходяться у комунальній власності місцевих органів влади та доходи від здавання в оренду власності, що знаходиться у розпорядженні місцевих органів влади. До залучених ресурсів місцевих органів влади відносяться кошти, які надходять до відповідного місцевого бюджету у вигляді міжбюджетних трансфертів з бюджетів інших рівнів.

Відповідно, процес формування доходів місцевих бюджетів полягає у мобілізації фінансових ресурсів у вигляді місцевих податків та зборів та частини загальнодержавних податків, які розподіляються між державним та місцевими бюджетами. Друга частина формування доходів місцевих бюджетів полягає у залученні міжбюджетних трансфертів для фінансування функцій місцевих органів самоврядування, на які у місцевого бюджету не вистачає коштів.

Березанська селищна рада є представницьким органом, який обирається місцевим самоврядуванням, до складу якого входять представники, які відповідно до закону представляють територіальну громаду селища Березань та здійснюють від її імені та за дорученням функції та повноваження місцевого самоврядування від імені її інтересів. Діє передбачений законом принцип розподілу повноважень. Облік ведеться за меморіальною системою.

Відповідно до балансу фінансовий результат діяльності Миколаївської розрахункової комісії на кінець 2020 року склав 1,35 млн грн, що свідчить про недофінансування закладу згідно кошторисів та взятих бюджетних зобов'язань. Це в свою чергу знизило ефективність Березанської селищної комісії через обмеженість бюджетних коштів.

Результати аналізу свідчать про низьку фінансову стійкість бюджету Березанської селищної ради. Якщо в 2018 році він становив 0,39, то в 2020 році він знизиться до 0,36. Це є наслідком зменшення доходів самого бюджету, тобто великої залежності від більшого бюджетного фінансування.

Реалізація реформи децентралізації має стати процесом стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні, виходу з фінансової кризи, подолання протиріч між рівнями влади, розподілу за повноваженнями та сферами компетенції, партнерства у наданні державних і місцевих благ українцям. громадян, з метою сприяння ефективності управління бюджетними коштами всіх рівнів спрямовано на забезпечення соціально-економічного розвитку України та підвищення рівня життя населення.

Особливістю фінансового забезпечення Березанської селищної ради є те, що більшість доходів формується за рахунок власних джерел фінансування, частка яких у доходах становить 55,84%, частка міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів даного бюджету становить 44,16%, що свідчить про високий рівень фінансової залежності бюджету Березанської селищної ради від зовнішніх джерел фінансування. Більша частина видатків бюджету Березанської селищної ради, а саме 66,8% сіх видатків спрямовується на фінансування закладів освіти.

З метою покращення фінансового забезпечення бюджету Березанської селищної ради та загального соціально-економічного рошвитку селищної територіальної громади, було запропоновано стимулювати підприємців створювати нові підприємства та робочі місця на території громади, шляхом виділення землі, вирішення питань з дозвільною документацією та надання іншої допомоги у ідкритті нових підприємств на території громади. Оскільки територія Березанської селищної громади знаходиться поблизу від курортних регіонів та регіонів з високим транспортним потенціалом, то доцільно створюбвати на території громади підприємства, які займаються пасажирськими та вантажними перевезеннями, підприємства, які будуть виготовляти продукцію для туристичного сектору, переважно продукти харчування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балацький Є. О. Місцеві бюджети як визначальна ланка місцевих фінансів. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія Економіка. 2010. Том XI. Вип. 176 «Фінансово-банківські механізми державного управління економікою України». С. 268-277.
2. Близнюк О. С. Місцеві фінанси в Україні: правове регулювання : навч. посіб. К.: Дакор, КНТ, 2007. -С. 95.
3. Бюджетний кодекс України. Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2024)
4. Державні та місцеві фінанси. Бюджетний процес: навч. посіб./ К. М. Бліщук, Л. Р. Михайлишин. –Львів, 2011. –176с.
5. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси: навч. посібник / М.О.Євдокімова. – Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – 2014. – 343 с.
6. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік / [Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. - Київ, 2015. – 77 с.
7. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. - Київ, 2017. – 92 с.
8. Бюджетна система: підруч. / за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 624 с.
9. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К. Інститут громадянського суспільства. 2017. 119 с.

10. Калета Ю. Реформа фінансів в рамках системної трансформації. Проблеми теорії і практики управління. URL: <http://library.vscs.ac.ru/mag.php?cat=3&idnum=1053> (дата звернення: 10.02.2024)
11. Кириленко, О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) [Текст] : монографія / О. П. Кириленко. - К. : НІОС, 2000. - 384 с.
12. Конституція України: Закон України. Прийнято на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.03.2024)
13. Костирко Л.А. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів / Л. А. Костирко // Фінансовий простір. – 2016. – № 1 (21) . – 83-90.
14. Лелеченко А. П. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.
15. Лепетун І.О. Місцеві бюджети в умовах децентралізації владних повноважень / І.О.Лепетун, І.В.Форкун// Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : Збірник наукових праць молодих вчених та студентів. Том 2 / відп. ред. Н. А. Хрущ. –Хмельницький : ХНУ, 2018. – 180 с. – С. 174-176.
16. Лепетун І.О. Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави / І.В.Форкун, І.О.Лепетун // Вісник Хмельницького національного університету. – 2018. - № 5, Том 1. – С. 278-281.
17. Лисяк Л. Напрями підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів України/ Л. Лисяк, К. Роменська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – Вип. 3. – С. 100-10.
18. Матвєєва О. Використання економічно орієнтованого підходу до визначення поняття «місцеві бюджети» як основи фінансового забезпечення

місцевого самоврядування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. № 2. с. 54-62

19. Методика формування спроможних територіальних громад : [Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п> (дата звернення: 5.01.2024)

20. Основи казначейської справи. 4-те видання, виправлене та доповнене: навчальний посібник / Хрущ Н.А., Форкун І.В., Гордєєва Т.А. - К.: Видавничий дім «Кондор», 2017. - 500 с.

21. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/ptsm> (дата звернення: 8.02.2024)

22. Офіційний сайт «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/> (дата звернення: 20.03.2024)

23. Податковий кодекс України: [Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 21.03.2024)

24. Показники виконання бюджету України 2017/2018 р.р. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vykonannia-biudzhetu-ukrainyy--rr?category=bjudzhet&subcategory=Current+year+budget+information> (дата звернення: 16.04.2024)

25. Про добровільне об'єднання територіальних громад : [Закон від 05.02.2015 № 157-VIII] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 16.01.2024)

26. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21. 05. 1997 р. №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 10.03.2024)

27. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> (дата звернення: 22.04.2024)

28. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 1.04.2014 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 18.02.2024)

29. Раделицький Ю. О. Теоретико-системні основи визначення місцевих бюджетів / Ю. О. Раделицький // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 14. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/14_2017/28.pdf (дата звернення: 15.01.2024)

30. Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами : навч. посіб./ І. Л Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. - К.: ЦНЛ, 2006. - С. 116.

31. Місцеві фінанси у схемах і таблицях: навч.посіб. / [М.А.Гапонюк, А.Є.Буряченко, В.П.Яцюта та ін.]; за заг.ред. В.М.Федосова. – К.: КНЕУ, 2010. – 600 с.. С. 350 - 360.

32. Місцеві фінанси: Навч.-метод. Посібник для самост. вивч. дисц. / М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко та ін.– К.: КНЕУ, 2008. – 188 с.

33. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. – 448 с.

34. Татарин Н.Б. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Н. Б. Татарин, В. В. Войтович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 11. – С. 159-162.

35. Таукешева Т. Д., Даудова Г. В. Бюджетна децентралізація як чинник зміцнення місцевого самоврядування в Україні. Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-1/doc/3/02.pdf> (дата звернення: 3.03.2024)

36. Трещов М.М. Місцеві фінанси та місцеві бюджети: точки дотику та відмінності понять. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 183-190.
37. Трещов М. М. Децентралізація як засіб ресурсної самодостатності територіальних громад: теоретичний аспект. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. вип. 5(25). С. 60-69.
38. Фатюха Н. Г., Тertiця О. А. Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2020. №12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/64.pdf (дата звернення: 8.03.2024)
39. Фінанси: Підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. - Київ, 2012. - 687 с.
40. Форкун І.В., Футорний П. В. Сучасний стан процесу імплементації бюджетної децентралізації в Україні. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць каф. фінансів та банківської справи ХНУ. Хмельницький: ХНУ. 2015. Том 2. С. 42-46.
41. Форкун І.В. Фінансово-бюджетна децентралізація – європейський вибір України. Innovative solutions in modern science. Дубаї, 2016. №7. URL: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/issue/archive> (дата звернення: 16.01.2024)
42. Чолач С. С. Удосконалення механізму управління коштами місцевих бюджетів України в умовах децентралізації влади. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_66 (дата звернення: 25.01.2024)
43. Чугунов О.І. Бюджети місцевого самоврядування як інструмент соціально-економічного розвитку територій/ О.І.Чугунов // Економічний вісник університету. – 2014. – Вип. 23 (1). – С. 261-266.
44. Офіційний сайт Березанської селищної громади. URL: <https://berezanska-gromada.gov.ua/>

45. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: <http://www.sejm.gov.pl/> (дата звернення: 18.02.2024)
46. Über die Grundsätze des Haushaltsrechts des Bundes und der Länder. URL: www.sadaba.de. (дата звернення: 23.03.2024)
47. Local Budgeting Manual [Electronic resource] / Oregon Department of revenue. - 2012. URL: <http://www.oregon.gov/dor/ptd/pages/localb.aspx>. (дата звернення: 25.03.2024)
48. Local budgeting: Public sector governance and accountability series / The World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/PSGLP/Resources/LocalBudgeting.pdf>. (дата звернення: 30.03.2024)